

HORNYÁK CSABA:

KÍSÉRLET KÁRPÁTALJA BIRTOKBAVÉTELÉRE

/1938 november/

A magyar politikusok a trianoni béke megkötésének pillanatától törekedtek a béke diktátumainak megváltoztatására, elsősorban a területi revízióra. Az már a huszas években nyilvánvalóvá vált, hogy a kialakított politikai határokat csak a Párizs környéki békerendszer másik súlyosan érintett államával, Németországgal együttműködve lehet megváltoztatni. A harmincas években Hitler hatalomra jutása után az egyre agresszívebbé váló német külpolitika új reményeket keltett Magyarországon.

Az uralkodó osztály Bethlen nevével fémjelezhető rétegében azonban aggodalmat is keltett Németország kelet-európai térnyerése, amely egyrészt a Németország által támogatott szélső joggoldalai, nyilas csoportok mind hangosabbá válásán keresztül érvényesült, másrészt különösen Ausztria annexiója után gazdasági téren jelentkezett. A jobbára zsidó nagytőke és a túlnyomóan legitimista nagybirtokosok között a német gazdasági behatolás csak megerősítette azt az ellenszenvet, amit már eddig is éreztek a fasiszta Németországgal szemben.

Ebben a helyzetben újból előtérbe került Beck lengyel külügyminiszter 1935-ben megfogalmazott "harmadik Európa" koncepciója, amely találkozott az olasz kormány elképzeléseivel is. Olaszországnak érdekében állt, hogy a kialakítandó Róma-Budapest-Varsó szövetségi rendszer ellensúlyt képezzen a Német Birodalom növekvő hatalmával szemben. A "horizontális"

tengely kialakításának elengedhetetlen feltétele volt a közös lengyel-magyar határ kialakítása, ennek azonban előfeltétele volt Kárpátalja visszacsatolása. Kárpátalja visszaszerzése kulcstényezővé vált a magyar politikusok azon köre számára, akik bizonyos mozgásszabadságot kerestek az erősödő német befolyás ellensúlyozására 1938 őszén. Kárpátalja megszerzése nagyobb, szabadabb mozgásteret biztosított volna a magyar külpolitika számára, nem Németország ellen, hanem Németország mellett.

Németország azonban nem nézte jó szemmel a magyar törekvéseket, Kárpátaljával saját céljai voltak a német kormánynak. A német befolyás alá kerülő Kárpátalja kiindulópontja lett volna az "önálló" Ukrajna megteremtésének, a Szovjetunió elleni támadás előkészítésének. Érthető, hogy Kárpátalja elfoglalásának legfőbb ellenzőjévé Németország vált 1938 őszén. A magyar igényekkel szembeni német ellenvetés a bécsi tárgyalásokon is megmutatkozott, Kárpátalja teljes területének visszacsatolását Németország tudatosan akadályozta, az elért határvonalat is csak Olaszország erőteljes fellépésére lehetett megvalósítani.

Az első bécsi döntés eredményeképp Magyarország egyenlőre nem jutott ki történelmi határaihoz, csupán Kárpátalja déli szegélyét csatolhatta vissza az anyaországához. A magyar diplomácia nehéz helyzetbe került, ha folytatni akarta az 1938 tavaszán kinyilatkoztatott "szabad kéz" politikáját, akkor feltétlenül ragaszkodnia kellett a közös lengyel-magyar határhoz. A közös határ továbbra is úgy tűnt fel mindkét kormány szemében, mint az önállóbb külpolitika legfontosabb láncsze-

me. Imrédyt az éleződő belpolitikai válság is sarkallta, hogy az elégedetlenkedő szélsőjobboldal bíráló hangját újabb terület-szerző akcióval hallgattassa el. A katonai vezetéssel konzultálva a kormány lehetségesnek tartotta, hogy katonai erővel megváltoztassa a bécsi döntés után kialakult helyzetet. A magyar kormány kész volt arra, hogy Kárpátalját a németek akarta ellenére is birtokba vegye és a november 8-i minisztertanács határozatot hozott a katonai akció megindításáról.

A kormány nagy taktikai óvatossággal kívánt eljárni, Imrédy a nyugati hatalmak reagálását is fel akarta mérni az akció előtt. Lengyel diplomaták már régóta hangoztatták Anglia és Franciaország felé a közös lengyel-magyar határ németellenes élet. Angol és francia kormánykörökben novemberre világossá vált, hogy a megcsönkített Csehszlovákia fokozatosan Németország befolyása alá kerül. Ennek ellensúlyozására a nyugati hatalmak eltűrték volna Kárpátalja Magyarországhoz csatolását. A Szovjetunió számára is a kisebbik rosszat jelentette Kárpátalja magyar fennhatóság alá kerülése, ez megakadályozta volna az "önálló Ukrajna" koncepciójának valóra váltását. Nyitott kérdést jelentett, hogy milyen magatartást fog tanúsítani Jugoszlávia és Románia. A román kormány ellenezte Magyarország aspirációját Kárpátaljára, Jugoszlávia azonban - olasz és német biztatásra - ki akart egyezni Magyarországgal és szembe helyezkedett minden olyan román javaslattal, amely a magyar érdekeket sértené. A magára maradt Románia semlegesítésére a magyar kormány területi engedményekre is hajlandó lett volna Kárpátalján - Körösmező térségében - Románia javára.

A magyar kormány a kedvező diplomáciai előkészületek ellenére nem merte egyedül vállalni Kárpátalja megszállásának koc-

kázatát, tartott egy esetleges oseh válasz csapástól a határ teljés hosszában, amit a honvédség nem lett volna képes fel-tartóztatni. A kormány kezdetben csak szoros lengyel-magyar katonai együttműködés révén látta sikeresen megvalósíthatónak a közös határt. A lengyel kormány azonban nem látott olyan politikai okokat, amelyek megmagyarázták volna a külvilág előtt Lengyelország katonai fellépését, így reguláris lengyel csapatok bevetésétől mereven elzárkóztak. Beck lengyel külügy-miniszter azért biztosította a magyar követet a lengyel diverzán akciók fokozásáról és arról, hogy Romániát ha szükségessé válik katonailag is vissza fogják tartani. Kánya tudomásul véve a lengyel álláspontot november 10-én közölte Beckkel, ha a rutén kormány kéri, a magyar csapatok lengyel reguláris egységek támogatása nélkül is be fognak vonulni Kárpátaljára.

A magyar kormány Olaszország támogatására is számított, ezért fel akarta készíteni az olasz kormányt Kárpátalja elfoglalásának eshetőségére. Cianó azonban minden erőszakos akciót ellenzett, információi szerint a németek Kárpátaljára úgy tekintenek, mint saját nemzeti területükre. Ebben az esetben Olaszország Magyarországot nem támogathatja, sőt német kívánságra még tiltakozni is kénytelen lesz, mivel Magyarország erőszakos fellépésével ellentétbe helyezkedne a bécsi döntőbíró-sági határozattal. A magyar lépés egyébként is kényelmetlen helyzetbe hozta volna Mussolinit, mivel tudvalevő, hogy a magyar-lengyel közös határ híve és így Berlinben avval gyanúsíthatták meg, hogy titokban egyetért Magyarországgal és helyesli akcióját.

Imrédy az akció elhatározásának kezdetén kísérletet tett

arra is, hogy Berlin hallgatólagos beleegyezését megnyerje. Ezt a célt szolgálta Darányi Kálmán exminiszterelnök - Imrédy tudtával és jóváhagyásával - Hitlernek írt levele, melyben Magyarország hűségét bizonygatta a tengelyhez, cáfolta a lengyel-magyar határ németellenességére vonatkozó híreszteléseket, kilátásba helyezte Magyarország csatlakozását az antikomintern paktumhoz, kilépését a Népszövetségből, a magyar-német gazdasági kapcsolatok szorosabbra fűzését. Hitler örömmel vette a magyar felkínálkozást, de ragaszkodott a bécsi döntésben megvont határok tiszteltetéséhez. November 15-én Horthy kormányzó is kifejtette kormánya álláspontját a budapesti német követ előtt, de mivel erre nem ragáltak német hivatalos körökben, november 17-én Kánya utasította a berlini magyar követet, hogy a német külügyminisztériumban mégegyszer indokolja meg Kárpátalja magyar megszállásának szükségességét. Ennek hatására Sztójay berlini követet november 18-án a német külügyminisztérium tájékoztatta álláspontjáról, melynek lényege, hogy egy kárpátaljai magyar lépést aggályosnak tartanak, mert félnek attól, hogy a cseh kormány erre fegyveresen reagál, ami bonyodalmakat idéz elő, és ők /a németek/ nem jöhetnek Magyarország segítségére. Nem tartanak tehát opportunusnak egy magyar akciót.

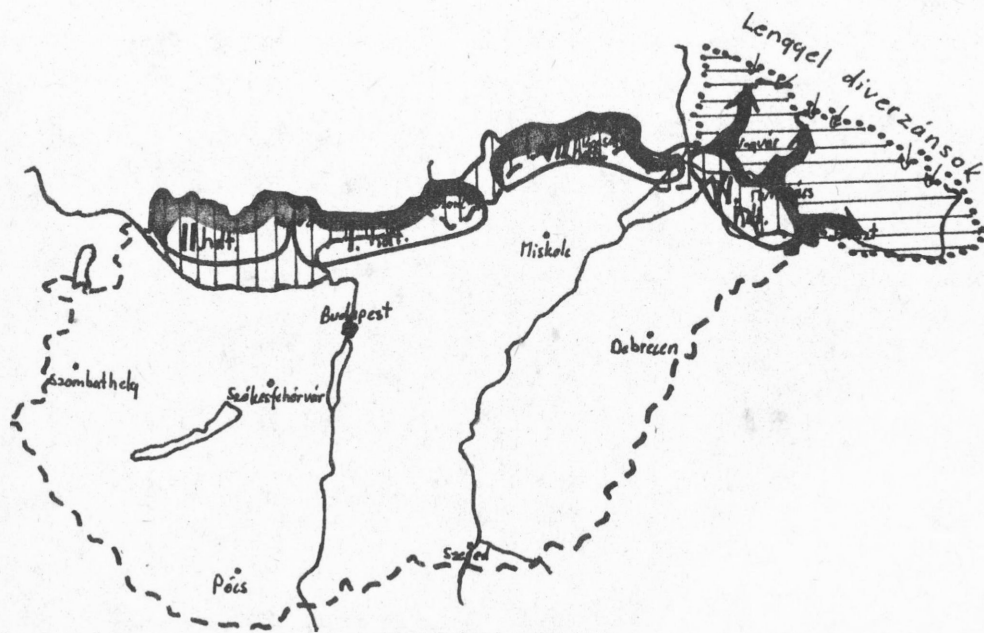
A német külügyminisztérium állásfoglalását a 18-án este összeülő minisztertanácson kedvezően ítélték meg, úgy értelmezték, hogy a németek nem ellenzik kifejezetten az akciót, ezért elhatározták, hogy november 20-án megindítják a támadást Kárpátalja ellen. A német állásfoglalással a kezében a kormány számíthatott Olaszország támogatására. A római katonai attasé tájékoztatta Mussolinit a német üzenetről, a kárpátaljai hely-

zetről, a honvédség támadási tervéről és Olaszország támogatását kérte az akció lebonyolításához. Mussolini még mindig bizalmatlan volt, ezért a katonai attasé kérte a hír megerősítését Budapestről. Közben Budapesten 19-én a késő esti órákban összeült a fegyveres akciót irányító csoport és már csak Mussolini támogatására vártak. A római katonai attasé kérésére Andorka vk. ezredes megismételte a 18-i hírt, sőt közölte, hogy Ermannsdorff német követ 19-én átadott jegyzékében megerősítette a német aggályokat, de nem ellenezte az akciót. Az üzenet vétele után Mussolini megígérte, hogy légitámogatást nyújt, továbbá készenlétbe helyez 53 vagon hadianyagot. Nem valószínű, hogy Mussolini teljes egészében elhitte a magyar katonai attasé közléseit, de hagyta magát félrevezetni, hogy a magyar kormány kész helyzet elé állíthassa a németeket.

Az akció diplomáciai előkészítése után - amely sikeresnek mondható - a honvédségen volt a sor, hogy végrehajtsa a kidolgozott terveket. A vezérkar terve az volt, hogy a magyar és lengyel szabadcsapatok egyidejű fellépésével, a románok a lengyelek által biztosított semleges magatartása mellett a szabadcsapatok segélykérésére november 20-án a debreceni /VI./ hadtest megindítja a támadást az alakulóban lévő gyorsdandárokkal együtt. A szabadcsapatok már november közepe óta készenlétben várták az indulási parancsot, őket azonnal be lehetett vetni. Az "Előd" zászlóalj már november 18-án megkapta a parancsot, hogy Ungvár, Munkácsváralja, Szalánki csoportjait az ezen irányokon át támadó honvéderőknek rendelje alá, összes egyéb erőt pedig vonja össze a Tisza két oldalán Fekete-Ardó, Tiszaújlak területén és itt első lépcsőként 21-én támadjon Nagyszöllős irányába. A helyszínen működő szabadcsapatok

már napokkal előbb elvégezték a terület legalaposabb felderítését. Megszervezték a túlsó oldal lakosságát, aképp, hogy az átcsempészett fegyverekkel felszerelt túloldali egységeket a cseh útegek mögött helyezték el azok semlegesítésére.

A vezérkar a honvédség számára három fő támadási irányt határozott meg, a terepadottságoknak megfelelően. A Tisza völgyi csoportnak Tiszaújlak Fekete-Ardó területéről Nagyszöllős, Huszt irányába kellett megindulni, a munkácsi csoport a Latorca völgyében támadt Szolyva, Verecke felé, míg az ungvári csoportnak az Ung völgyében Ókemence Perecsény elfoglalása után az uzsoki szorosig kellett volna eljutnia. Az I., II., VII. hadtest pedig védelembé helyezkedik a felvidék újonnan felszabadított területein. Az akció sikerében a vezérkar feltétlenül bízott. A vezérkari főnökség hirszerző osztálya a cseh hadsereg küzdő képességét, erkölcsi értékét kevésre értékelte;

a németek, szlovákok, magyarok leszerelésével a kötelékek erősen meggyengültek . A kárpátaljai cseh egységek utánszállítása rendkívüli nehézségeket okozott a cseh vezérkarnak, mivel a fő vasúti csomópontok és vonalak, melyeken nagyobb csapategységek szállítását meg lehetett volna oldani, magyar területre kerültek. A magyar vezérkar az egyre inkább dezorganizált cseh állapotokat látva már nem tartott ellentámadástól, a hadműveletekre 3-10 napot szánt.

A honvédség azonban a folyamatban lévő átszervezések ellenére sem volt olyan állapotban, hogy a kitűzött feladatokat maradéktalanul végre tudta volna hajtani. A támadás megindítására kijelölt VI. hadtest parancsnoka Siegler Géza altábornagy a vezérkarnak jelentette, hogy 20-án hajnalban képtelen a támadást megindítani. Csapatai 18-án kezdték meg a felvonulást a határra, de gyalogmenetben. A kimerült katonáknak legalább 24 óra pihenésre volt szükségük, ezért előbb 21-ére, majd 22-ére halasztották a támadás megindításának időpontját. A honvédség késedelmének következménye az lett, hogy a minden részletében kidolgozott és a meglepetésre alapozott terv felborult. A bajt még tetézte, hogy - az előzetes terveknek megfelelően - november 20-án a Felvidéki Magyar Hírlap címlapján hírül adta: A Ruszin Nemzeti Tanács behívta a magyar csapatokat.

A németek közben Olaszországtól is tudomást szereztek a készülő akcióról. Az óvatos Cianó 21-én miután vidéki útjáról visszatért - abban a tudatban, hogy a magyar akció már egy napja folyik - telefonon felhívta Ribbentropot és közölte vele a magyar katonai attasé november 19- i közléseit.

A német kormány - az olasz kormánnyal karöltve - novem-

ber 21-én élehangú jegyzékben ítélte el a magyar kormány lépéseit. Kánya a német jegyzék kézhezvétele előtt az olasz kormánytól már tudomást szerzett annak tartalmáról, ezért 21-én még egy kísérletet tett a német kormány jóváhagyásának megszerzésére, de Ribbentropp továbbra is fenntartotta álláspontját és a legnyomatékosabban hangsúlyozta, hogy a magyar kormány álljon el szándékától.

A tengely tiltakozó jegyzéke nehéz politikai és erkölcsi helyzetbe hozta Magyarországot. A kárpátaljai akció csődje - mely Magyarország pillanatnyi elszigetelését jelentette - megingatta a kormány helyzetét és a direkt akció kudarcának beismeréseként az Imrédy kormány november 23-án lemondott. A kormány bukása véget vetett a németektől független, inkább Olaszországra támaszkodni kívánó politikai irányvonalnak. Bebizonyosodott, hogy Olaszország nyíltan nem vállalja - közép-európai szövetségeseivel együtt sem - az ellenpólus szerepét Németországgal szemben. Ez a felismerés tovább erősítette a német orientációt Magyarországon és időlegesen háttérbe szorította az önálló diplomáciai tényezőként való fellépés igényét.